

Språkhistorie på 1900-tallet

-Norsk språkpolitikk - et moderne prosjekt

Politikerne forsøker å styre språkutviklingen

- fra dansk (riksmål) til norsk (bokmål)**
- fellesformer i nynorsk og bokmål**
- samnorskprosjektet (som mislyktes)**

Endringer i riksmålet

- Fra dansk (riksmål) til norsk (bokmål)
 - 1907 og 1917-reformen
- Fellesformer med landsmål (nynorsk)
 - 1917 og 1938-reformene
- Samnorskprosjekt
 - 1938-reformen
 - Forsøk på sammensmelting av bokmål og nynorsk
 - Oppgis fra 1950-tallet

Rettskrivingsprinsipp

- Ortofoni (lydrett skrivemåte)
 - Problematisk pga ulik uttale
 - Mange ord ikke skrevet lydrett
 - "Sagt" (uttales "sakt")
 - "Gjerde" (uttales "jære")
- Etymologi (ordhistorie)
 - "Hvem, hva ...", "flagget" (stum -t), sjeldan-skjære (norr. sjaldan, skere)
- Valfridom
 - Skal ta omsyn til dialektar

1907 reformen - eit steg mot fornorsking

”bygge på den dannede tale”

- **b, d, g > p, t, k kom i mange ord**
 - bløde > bløte, løb > løp, gade > gate, kage > kake, ud>ut, abe>ape
 - valfritt: haab/haap, bog/bok, bod/bot
 - noen "høgtidelege" ord skulle behalde bløt konsonant: saglig, ansøgning, overfladisk
- **frå enkel til dobbel konsonant i særnorske ord for å unngå samanblanding**
 - bukk, hugg, fonn, fett, sott, kjærr
- **fra langformer til kortformer i nokre ord**
 - fjeder>fjær, foder>for, kugle>kule , men valfritt have/ha, drage/dra, taget/tatt
- **substantiv av felleskjønn i fleirtal frå -e> er**
 - heste>hester, huse>hus
- **kaste-klassa (a- verb) frå -ede >-et**
 - kastede>kastet
- **adjektiv på -ig skulle ikke lenger ha -t**
 - ærligt>ærlig

Reformen slo raskt gjennom.

Rettskrivingsreformen 1917

- eit steg mot samnorsk

Mål: tilnærming av skriftspråkene med utgangspunkt i folkemålet (dialektene i bygd og by)

- **fleire harde konsonantar**
 - reglar for harde konsonantar slik vi har i dag
- **valfridom i kaste- klassa (a - verba) i preteritum**
 - kastet/kasta
- **ld>ll og nd>nn i mange ord (førte til likhet mellom riksmål og landsmål)**
 - fjeld>fjell, mand>mann
- **diftongering på ein del norske dyr og plantar**
 - hauk,eik, einer, rein
 - valfritt i bein og lauv

- **bortfall av -r i bunden form fleirtal -erne >ene**
 - festerne>festene, gaterne>gatene, eplerne>eplene
- **ein del hokjønnsord fekk -a i bunden form eintal**
 - kua, geita, onna
 - elles valfritt med a-ending i hokjønn
- **"å" innført i staden for "aa"**
 - blaa>blå, staal>stål, laave>låve
- **valfri fleirtalsending i intetkjønn**
 - dyrene/dyra

- Dei obligatoriske endringane slo relativt fort gjennom.
- Valfrie former blei lite brukt og skapte kraftige reaksjoner:
 - ".. den sindsforvirrede rettskrivingslære",
"rampefornorsking", "træskomaal"
- positiv reaksjon i bygdene på Austlandet (mange innslag frå austlandsk folkemål)
- Dagbladet tok i bruk 1917-riksmålet i 1919
- Aftenposten 1907-rettskrivingen i 1923 og 1917-reformen i 1928

Landsmålsreformen i 1917

- meir valfridom i språket

- **sterke hokjønnsord i bunden form eintal**
 - -a ending innført og jamstilt med - i ending: soli/sola
- **svake hokjønnsord i ubunden form fleirtal**
 - -er ending innført og jamstilt med - or ending : jentor/jenter
- **inkjekjønnsord i bunden form fleirtal**
 - -a ending innført og jamstilt med -i ending: husi/husa
- **han- og hokjønnsord i bunden form fleirtal**
- **-ene eller -erne erstatta -arne og -erne:**
båtarne>båtane, bygderne>bygdene

Namneendringar

- Landsmål > nynorsk (1929)
- Riksmål > bokmål (1929)
- Dessutan:
 - Kristiania > Oslo (1924)
 - Trondhjem > Nidaros > Trondheim (1931)
 - Søndre Bergenhus > Hordaland
 - Smaalenene > Østfold
 - Hitteren > Hidra

Rettskrivingsreformen 1938 -samnorskereformen

- ”et samnorsk skriftsprog på folkemålets grunn” (Arbeiderpartiets program)
- Halvdan Koht engasjert – statsråd og medlem av Østlandsk Reisning
- En del valfrie former fra 1917 blei obligatoriske.
- Klammeformer innført (godtatt i elevarbeid, men ikke i lærebøker)

- **gjennomføring av linja frå 1907 og 1917 med innføring av harde konsonantar**
 - skib>skip, nyde>nyte, sprog>språk
- **hokjønnsord med tilknytning til landsbygd fekk - a ending i bunden form eintal**
 - høna, nåla, øksa, bjørka
- **jamstilling i kaste-klasseverba i preteritum**
 - kastet/kasta
- **fleire norske ordformer**
 - bjerk>bjørk, bro>bru, frem>fram, sne>snø, syv>sju, tyve>tjue, , nu>nå, etter>etter
- **meir omfattande diftongering**
 - sten>stein, rep>reip, løv>lauv

- **nye skrivemåtar av personlege pronomener**
 - mig>meg, dig>deg, sig>seg
- **nye skrivemåter av hjelpeverb**
 - kunde>kunne, skulde>skulle, vilde>ville
- **ny skrivemåte av diftong**
 - høi>høy
- **endring av obligatorisk skrivemåte**
 - frem>fram, no>nå, efter>etter, sne>snø, sprog>språk, syv>sju, tyve>tjue

Nynorsk: 1939- reformen

- **gamle hovudformer ble no klammereformer**
 - sola , husa (soli, husi) gater (gator)
- **enkelte ord endra**
 - ålvor>alvor, fåre>fare, opp>opp, fyrr>før,
burt>bort, myrk>mørk, brjota>bryta,
vetter>vinter, vika>veke, rjupe>rype, um>om,
skyna>skjøna

Sterk motstand mot samnorsk

- I 50-åra kom reaksjon og foreldrereaksjonar mot radikalt bokmål (samnorsk) i lærebøker
- Kjente personar som Arnulf Øverland gjekk til åtak mot samnorsk og støtta ein riksmålsnormal.
- Med dette oppsto kløyving mellom ein offisiell bokmålsnormal og ein privat riksmålsnormal ved bruk av:
 - nu, efter, sne, frem....
 - manglande diftongering (ben, sten, stek ...)
 - hankjønnsformer (en jente/jenten, en bok/boken ...)

- **I 1952 gav Riksmålsforbundet ut eigen ordliste**
 - Ingen a-former i hokjønn (jenten, videnn..)
 - Ingen a-endingar i svake verb (kastet...)
 - Ord som "bein", "fram", "språk", "nå" og "etter" blei ikkje akseptert
 - "meg", "deg" og "øy" godtatt
- **Foreldreaksjon mot samnorsk (1952) med 100 000 underskrifter mot samnorsk**
- **Organisert retteaksjon i 1953 (retting i lærebøker, samnorske lærebøker brent)**
- **Norsk språknemnd opprettet i 1952**
 - **Mål:** Fremme tilnærming mellom de to skriftmål på folkemålets grunn
 - Sterke reaksjonar
- **Ny teljemåte i 1951 (tiaren skal nemnast før einaren)**

Læreboknormalen av 1959

- **Redusert antal jamnstilte former slik at det blei fleire sideformer:**
 - trøtt (trett), mjøl (mel), sein (sen)
 - som ein ser blei radikale former til hovudformer
 - elles ingen reduksjon av valfridom

Norsk språkråd skipa i 1972

- Mål: "følge utviklingen av norsk skriftspråk"
- 38 medlemmer frå ulike målorganisasjonar
- Foreslår endringer i språket
 - Stortinget vedtar endringer

Rettskrivingsreformen av 1981

-eit brot med samnorsklinja

- ein rekke tradisjonelle former blei jamstilt med hovudformer:
 - frem, bro, sen, mel blei tillatt
 - endinga -en blei tillatt i alle hokjønnsord: vidden, jenten, boken.....
 - i inkjekjønn blei blei -ene jamstilt med -a i fleirtal: husa/husene...(men bare barna og beina)
 - **men fortsatt heiter det berre** etter, snø, språk, nå, hage, røyk, stein

- **Med dette har språkstriden stilna av.**
- **Radikalt bokmål (samnorsk/1938-normalen) og riksmålsnormalen (1917-normalen) har gått tilbake.**
- **Moderat bokmål er styrka.**